

УДК 371.134:372.48

ФОРМИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ДО КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Кузьма-Качур М. І.

У статті виокремлено форми підготовки студентів педагогічних факультетів до краєзнавчої роботи у початковій школі, розглянуто сутність та методику проведення окремих лекційних, практично-семінарських та позааудиторних занять.

Ключові слова: лекція, семінарське заняття, практичне заняття, пошукова діяльність студента.

В статье выделены формы подготовки студентов педагогических факультетов к краеведческой работе в начальной школе, рассмотрено сущность и методику проведения отдельных лекций, практико-семинарских и внеаудиторных занятий.

Ключевые слова: лекция, семинарское занятие, практическое занятие, поисковая деятельность студента.

The article describes forms of preparing students of pedagogical faculties to teach local history in primary school. Consideration is given to the essence and methods of conducting lectures, practical seminars and out-of-school classes.

Key words: lecture, seminar, practical training, research activity of students.

Постановка проблеми. Ефективність процесу засвоєння знань студентами залежить не лише від вдалого поєднання методів, прийомів і засобів навчання, а й від форм організації навчальної діяльності. Форма організації навчальної роботи у ВНЗ – це узгоджена діяльність викладача і студентів, спрямована на засвоєння знань, формування умінь і навичок, що здійснюється відповідно до встановленого порядку й у певному режимі.

Підготовка у вищій школі майбутнього учителя початкової школи, що відповідає вимогам розвитку демократичного суспільства, припускає формування у нього не лише спеціальних знань і здібностей, але і виховання позиції самостійного професіонала, активного суб'єкта на ринку освітніх послуг, здатного найкращим чином розпоряджатися своїм інтелектуальним капіталом – своєю педагогічною кваліфікацією і знаходити найбільш вигідні сфери його застосування, практично створювати і реалізовувати нові освітньо-виховні технології, що сприяють ефективній підготовці підростаючих поколінь до життя і праці в умовах XXI століття.

Мета статті – дати характеристику форм підготовки майбутніх учителів початкової школи до краєзнавчої роботи.

Виклад основного матеріалу. Сучасні ВНЗ будують процес навчання студентів поєднуючи різні форми організації: лекції, лабораторні, практичні, семінарські заняття, консультації, колоквиуми, контрольні, курсові і бакалаврські роботи, педагогічні практики.

Провідне місце, серед перерахованих, посідає лекція, адже вона створює підґрунтя для проведення всіх інших форм навчального процесу студентів і тісно пов'язана з ними. Лекція у вищій школі, як форма навчання, передбачає засвоєння теоретичного матеріалу в логічно завершеному, систематичному і послідовному викладі передбаченого програмою наукового змісту теми, побудованого на діалектико-матеріалістичній основі. На відміну від викладу у підручнику, відомості у лекційному викладі матеріалу навчальних програм є сучасніші, більш аналітичні. Під час лекції викладач має можливість урахувати специфіку аудиторії, поєднувати традиційні методи викладання з науковими досягненнями та новітніми технологіями.

У процесі підготовки студентів педагогічних факультетів до краєзнавчої роботи у початковій школі нами змінювалося змістове наповнення, змінювалися також деякі підходи до організації і методики проведення лекцій з обраних для експерименту навчальних дисциплін. Традиційні лекції, які переважно обмежуються монологічним

викладом певного обсягу навчальної інформації, поєднувалися з використанням різноманітних дидактичних засобів, методів і прийомів організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, зорієнтованих на особистісний підхід, їх активного залучення до самостійної роботи, пошуку шляхів розв'язання проблеми.

Під час моделювання системи підготовки студентів до краєзнавчої роботи, ми ставили перед собою завдання дотримуватися таких вимог до побудови лекцій:

- включення в структуру лекцій відповідного матеріалу щодо змісту та організації краєзнавчої роботи на уроках та в позаурочний час;
- використання в процесі лекційного викладання яскравих переконливих прикладів упровадження краєзнавчого компоненту в структуру уроків та позаурочних заходів;
- у разі викладу теоретичного матеріалу доцільним є поєднання словесних методів з інтерактивними та інформаційними технологіями, спрямованими на активізацію навчально-пізнавальної діяльності.

Слід зауважити, що лекція як основна форма навчання у вищому навчальному закладі посідає також важливе місце у вивченні теоретичних питань з організації краєзнавчої роботи у початковій школі. Лекції у навчально-виховному процесі ВНЗ знаходяться в тісній єдності з усіма іншими формами організації навчально-пізнавальної діяльності, насамперед із семінарськими, практичними, лабораторними заняттями. На лекції студенти отримують не лише знання, водночас у них формуються стійкі переконання, вміння давати критичну оцінку викладеному матеріалу, під час читання лекції проходить процес комплексного впливу живого слова, інтонації, міміки, жестів викладача на сприйняття, а отже, відбувається формування мотиваційно-ціннісного ставлення до краєзнавчої діяльності. З цією метою на лекційних заняттях використовувалися проблемні запитання або такі, які б стимулювали пізнавальну активність студентів, на зразок: "Чому твори художників Закарпаття мають світову славу?", "Що ви знаєте про...?", "Що ви можете заперечити прихильникам цієї історичної постаті?", "Наведіть аргументи, які заперечують цю думку...", "Проектний метод ефективний у краєзнавчому дослідженні, бо..." тощо.

В сучасному освітньому просторі вищих навчальних закладів поширеними є такі види лекцій [1], які доцільно використати в практиці підготовки студентів до краєзнавчої роботи у початковій школі:

- вступна, дає цілісне уявлення про краєзнавчу роботу, орієнтує студента на основні види діяльності відповідно до змісту курсу, його місця у системі професійної підготовки, етапи розвитку педагогічної науки, досягнення у цій сфері наукової думки, імена видатних учених-краєзнавців, викладаються перспективні напрями дослідження. На цій лекції зазначаються методичні та організаційні особливості роботи у межах краєзнавчої роботи, а також аналізується навчально-методична література;
- лекція-інформація орієнтована на виклад і пояснення студентам наукової інформації, яка потребує осмислення і запам'ятовування, зокрема викладу хронологічних меж розвитку різних напрямів краєзнавства, життя і діяльності видатних краєзнавців тощо;
- оглядова лекція відзначається систематизацією наукових знань на високому науковому рівні, в процесі викладу якої розкриваються сутності понять "краєзнавство", "напрями краєзнавства", "краєзнавчі дослідження" та інші, внутрішні міжпредметні зв'язки та теоретичні положення науково-понятійного апарату всього курсу;
- проблемна лекція будується так, щоб знання вводились за допомогою проблемного питання, ситуації чи педагогічної задачі. Процес пізнання студентів у співробітництві з викладачем наближається до дослідницької діяльності, що є специфічним видом для краєзнавчої роботи. Зміст проблеми розкривається шляхом організації пошуку її вирішення або аналізом та узагальненням традиційних і сучасних точок зору щодо використання краєзнавчого матеріалу в процесі моделювання уроків та позакласних заходів;
- лекція-візуалізація являє собою форму подання лекційного матеріалу з використанням аудіо відеотехніки краєзнавчого змісту. Наявність відеотеки у ВНЗ дає широкі можливості у набутті чуттєвого досвіду студентами в організації краєзнавчої роботи в початковій школі та застосуванні мультимедійних засобів навчання на уроках;

- бінарна лекція сприяє формуванню комунікативних умінь у процесі ведення діалогу з викладачем, обґрунтуванню своєї точки зору з огляду на розглядувану проблему краєзнавчого дослідження та застосування його результатів в навчально-виховному процесі початкової школи;

- лекція із попередньо запланованими помилками стимулює студентів до постійного контролю за інформацією, що викладається. Значних результатів можна досягти, якщо використати результати попередньої дослідницької краєзнавчої роботи. Структура лекції передбачає пошук різних допущених помилок з наступною діагностикою та їх аналізом;

- лекція-конференція може проводитись як науково-практичне заняття до якого заздалегідь озвучується перед студентами досліджувана проблема та передбачається система доповідей тривалістю до 10 хвилин. Кожен виступ являє собою логічно закінчений текст у межах програми, що запропонована викладачем у супроводі презентацій власних краєзнавчих досліджень або ідей щодо удосконалення краєзнавчої роботи в урочний чи позаурочний час. Виступи студентів в сукупності дозволяють всебічно висвітлити проблему. У кінці лекції викладач підводить підсумки результатів проведеної самостійної роботи та її презентації під час виступів студентів, формулює основні висновки;

- лекція-консультація проводиться у формі "запитання – відповідь" або "запитання – відповіді – дискусія" [1].

До важливих і обов'язкових форм навчально-виховного процесу у ВНЗ I–IV рівня акредитації відносяться семінарські заняття. Довгий період використання цих занять сприяв їх постійній трансформації й удосконаленню, однак основна мета залишилась незмінною. Метою семінарських занять є поглиблення, узагальнення і систематизація знань, здобутих студентами в процесі опрацювання лекційного матеріалу, навчально-методичною та науковою літературою, результатів педагогічних практик тощо. Семінарські заняття сприяють набуттю студентами навичок виступати перед аудиторією, висловлювати свої думки, робити обґрунтовані й аргументовані висновки, критично оцінювати протилежні їм позиції чи оцінювати різні джерела знань.

Цікавим для студентів у процесі проведення семінарських занять є прийом опитування експертів. Для того щоб з'ясувати, як розуміють студенти сутність краєзнавчих понять та зміст організації проведення краєзнавчої роботи у початковій школі, експерти можуть проводити міні-дослідження у визначених групах. Відповіді експертів були попередньо підготовлені, але в процесі заняття ставилися запитання, які вимагали знань щодо організації краєзнавчої роботи у початковій школі. Заздалегідь до проведення семінарського заняття студентів ознайомлюють з переліком питань, які передбачені для обговорення, методичним інструментарієм їх підготовки, переліком літератури можливими оформленими результатами – "освітніми продуктами" для обґрунтованих доказів своїх тверджень. Орієнтовним прикладом семінарського заняття, на якому проводитиметься бесіда за планом, може бути такий: спекурс "Основи краєзнавства" (1 курс).

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи краєзнавства

Понятійний аспект краєзнавства.

Семінарське заняття

Питання для обговорення

- Предмет і завдання краєзнавства.
- Функції краєзнавства в початковій школі.
- Методи краєзнавчих досліджень.
- Зв'язок краєзнавства з іншими науками.
- Проаналізуйте зміст визначеної викладачем теми. Виділіть основні краєзнавчі поняття теми.
- Підготуйте глосарій основних понять краєзнавства.

Дещо інша діяльність студентів передбачається під час проведення семінарського заняття з читання і обговорення підготовлених рефератів. На занятті студенти презентують підготовлену інформацію, доповнюючи її презентаціями слайдів, відеоматеріалами, фотоколажем, читанням літературних творів тощо.

**Змістовий модуль 2. Комплексна краєзнавча характеристика
Закарпатської області.
Семінарське заняття**

Питання для обговорення

- Особливості географічного положення Закарпатської області.
- Рельєф і геологічна будова області.
- Клімат області. Залежність клімату від географічного положення.
- Водойми області. Проблеми паводків: штучне чи природне їх походження?
- Історичний нарис області. Хронологія подій.
- Закарпатська область – поліетнічний регіон.

Різновидом занять, на яких прослідковується активна дослідницька діяльність студентів, є лабораторні. Вони можуть мати різний зміст, а отже, і передбачати різноманітні види діяльності студентів.

Фенологічний характер носили лабораторні заняття проведені В. Дем'яненко та Є. Флешар зі студентами та учнями на місцевості, відзначає у своїх дослідженнях С. Совгіра [2, с. 26]. Так, "... у процесі занять на місцевості студенти, безпосередньо контактуючи з природою, вивчали середовище заселення флори і фауни в рідному краї, вивчали пристосування видів, їх чисельність та розповсюдженість на місцевості; засвоювали техніку вимірювань та обчислень; збору натуральних матеріалів, їх збереження та обробки для експозиції; вчилися описувати явища, що спостерігалися, узагальнювати їх, формувати висновки" [3, с. 16]. Такі лабораторні заняття на місцевості є ефективним засобом формування у майбутніх учителів стійкого інтересу до живої природи, встановлення емоційного контакту з рідним краєм.

Своєрідною лабораторією для студентів є початкова школа. Моделюючи і проводячи позакласну краєзнавчу роботу, уроки з використанням краєзнавчого матеріалу, студенти набувають практичного професійного досвіду у цьому напрямку, підтверджуючи теоретичні положення краєзнавства та удосконалюють методику використання краєзнавчого матеріалу з організації і проведення краєзнавчої роботи у початковій школі.

Практичне заняття з фахового предмета здійснюється в суто реальному опрацюванні тих завдань, що їх студенти мають підготувати самостійно і в позааудиторних умовах. Метою цієї форми навчання є набуття студентами практичних умінь і навичок з організації і проведення краєзнавчої роботи в початковій школі. Практичні заняття проводяться з фахових предметів та методики їх викладання. Практичні заняття є водночас засобом підготовки студентів до педагогічної практики у школах та майбутньої професійної діяльності, зокрема і з напряму краєзнавчої роботи. До проведення практичного заняття необхідно скласти орієнтовну інструктивну картку на якій вказано зміст та чітку послідовність виконання практичних завдань спрямованих на реалізацію мети. Наприклад:

Практичне заняття

Тема. Організація одноденного туристичного походу.

Мета: ознайомитися із методикою організації одноденного туристичного походу з учнями початкової школи; навчитися складати план підготовки туристичного походу.

Обладнання: гномон, лінійка, транспортир, кольорові олівці та ін. (відповідно до підбраної теми).

Хід виконання роботи

- Розкрийте сутність понять "турист", "туристичний похід". Завдання і зміст туристичних походів.
- Підберіть період проведення туристичного походу.
- Визначте тему, мету, завдання для учнів.
- Проаналізуйте карту Мукачівського району і складіть орієнтовний маршрут для учнів 3 або 4 класу, відповідно до підбраної теми.
- Визначте місця зупинок та види діяльності на них.
- Підберіть цікаві та активні методи діяльності в природі відповідно до віку дітей та мети туристичного походу.
- Визначте необхідне обладнання та виділіть актуальні під час туристичного походу правила поведінки в природі.
- Зробіть висновки й узагальнення.

Особливе захоплення викликає в учнів початкової школи створення краєзнавчого музею (куточка), тому доцільним є сформувати у студентів уміння організувати таку діяльність учнів. Музеї сприяють краєзнавчому вивченню навколишнього середовища, але вони не виникають на порожньому місці. Створенню шкільного музею передують тривала робота пошукового збирача, оформлення зібраного краєзнавчого матеріалу в тематичні виставки, краєзнавчі куточки і кімнати, освоєння різноманітних форм і методів краєзнавчої і музейної роботи, накопичення великого фактичного матеріалу, що дозволяє зрештою створити музейну експозицію. Продумавши основну проблематику роботи студента як пошукового збирача і орієнтовний профіль шкільного музею, викладач, спираючись на історичне минуле свого краю, на соціально-економічну ситуацію, що склалася в тому селі, місті, в якому розташована школа, спрямовує його на активні дії, у процесі яких студент набуває навичок і умінь проведення такого виду роботи у майбутній професійній діяльності.

За охопленням території краєзнавчі дослідження поділяються на районні, регіональні та міжрегіональні. Останні можуть бути складними для реалізації в початковій школі, враховуючи вік школярів, але підготовка педагогів без їх урахування була б неповноцінною. Ми вважаємо за необхідне для краєзнавчої підготовки брати участь студентам у різних громадських краєзнавчих організаціях або підтримувати з ними тісний зв'язок з метою інформування державної, міжнародної громади про місцеві проблеми певного регіону та проведення активної популяризації краєзнавчого матеріалу й роз'яснювальної роботи серед населення з екологічних питань своєї місцевості.

Висновки. Таким чином, під час підбору форм підготовки студентів педагогічних факультетів до краєзнавчої роботи слід врахувати її зміст, специфіку та регіональні особливості краю, що допоможе значно покращити якість підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності. Формами організації навчального процесу, спрямованого на розкриття провідних краєзнавчих понять, набуттю навичок практичної діяльності краєзнавчого змісту, формування екологічної культури, є лекція в різних її видах і функціональних спрямуваннях, педагогічні практики і практично-семінарські заняття на яких моделюються, обговорюються і вирішуються багатогранні проблеми краєзнавчих досліджень під час вивчення рідного краю та позааудиторна робота студентів.

Література

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підруч. для студентів, аспірантів та молодих викладачів вузів / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Совгіра С. В. Підготовка майбутнього вчителя до екологічного виховання старшокласників (на краєзнавчому матеріалі) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. В. Совгіра. – Умань, 1999. – 188 с.
3. Флешар Є. Підготовка майбутнього вчителя до екологічної освіти учнів : (на матеріалі орнітологічних спостережень) : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Флешар Є. – Одеса, 1996. – 25 с.